

DOI 10.18372/2786-5495.1.17333

УДК 159.316. 614

Мельничук Тетяна Іванівна

кандидат психологічних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
лабораторії організаційної та соціальної психології,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
м. Київ, Україна
mti_kiev@ukr.net

СОЦІАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ МЕХАНІЗМІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

***Анотація.** У статті викладено теоретико-методологічні підходи до визначення сутності й змісту соціалізації особистості, проаналізовано соціально-психологічну компетентність в дії одного із механізмів економічної соціалізації молоді в період системних змін. З'ясовано, що соціально-психологічна компетентність особистості - сукупність спеціальних комунікативних, перцептивних та інтерактивних знань, які дають змогу індивіду орієнтуватися у соціальних ситуаціях, міжособистісних відносинах, зокрема взаємодії, відображення соціальних оцінок, регуляції поведінки, а також приймати правильні рішення та досягати визначених цілей в процесі економічної соціалізації.*

***Ключові слова:** компетенції, механізми соціалізації, соціально-психологічна компетентність, економічна соціалізація*

***Annotation.** The article analyses socio-psychological competence as one of the mechanisms of the economic socialisation of youth during the period of systemic changes. It was found that the socio-psychological competence of an individual is a set of special communicative, perceptive, and interactive knowledge that enables an*

individual to navigate in social situations, maintain interpersonal relations (interaction, reflection of social evaluations, regulation of behavior, etc.), make correct decisions, and achieve defined goals.

Key words: *competences, socialization mechanisms, social - psychological competence, economic socialization*

Актуальність дослідження. В період системних змін українського суспільства є важливим розроблення та впровадження механізмів економічної соціалізації молоді. І важливим компонентом такої соціалізації, як відмічають науковці, є компетентна складова даного процесу. Тому, досить значна кількість науковців відмічає важливість проблеми розвитку саме соціально-психологічної компетентності молоді, особливо у період системних змін суспільства, у період повторної соціалізації до нових вимог, нових стадійних процесів.

Центральними психічними процесами пізнього юнацького віку, яким можна вважати молодь, є доформування розвитку свідомості і самосвідомості. Завдяки розвитку свідомості у молодих людей формується цілеспрямоване регулювання її відносин до навколишнього середовища і до своєї діяльності, інтеграції у соціальне середовище, що в свою чергу було сформовано як процес соціалізації. У процесі інтеграції у соціальне середовище індивід опановує соціальні норми, правила, цінності, знання, навички, що дозволяють йому повноцінно функціонувати у суспільстві, і що важливо для системи філософських знань, здійснити включення особистості саме у систему соціальних відносин, в тому числі у мікросоціум, систему ролей, прав та обов'язків, в систему економічних зав'язків та норм суспільства. Тому такі процеси можливо опанувати при певній соціально-психологічній компетентності, що є досить важливою у формуванні всіх соціалізуючих процесів, у тому числі й економічної соціалізації молоді.

Слід відмітити, що розуміння феномену соціально-психологічної компетентності розвивалося поступово, разом з накопиченням філософських,

соціальних та психологічних знань про людину і оточуючий її світ. Саме поняття «компетентність» має різні визначення і знаходиться нині в епіцентрі світової думки, оскільки воно розкриває якісно нові перспективи і життєві результати освітньої діяльності. В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини та працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність [4].

Нові виклики сучасного суспільства вимагають від людини володіння широким діапазоном ключових компетентностей. О.А. Бакаленко розглядає і одночасно розкриває психологічну компетентність. Однією з ключових компетентностей сучасного фахівця є психологічна компетентність. Психологічна компетентність – це здатність особистості до самопізнання, самоконтролю, до ефективного спілкування і взаємодії з іншими людьми, саморозвитку та самореалізації. Вона дозволяє людині розуміти себе та інших, ефективно адаптуватися до життя у сучасному соціумі, мати гармонійні стосунки з оточенням, успішно реалізовувати свій особистісний потенціал, відчувати високий рівень психологічного благополуччя та бути задоволеною життям [1, с. 132-138].

Слід відмітити, що у призмі особистісної характеристики вивчення соціально-психологічних компетенцій є найбільш затребуваною прикладною проблемою сучасної психологічної науки, яка сприяє формуванню вміння моделювати та оцінювати наслідки своїх дій заздалегідь і на тривалу перспективу, що дозволяє здійснювати перехід від зовнішньої оцінки до вироблення «внутрішніх стандартів», оцінювання себе, своїх планів, життєвих ситуацій і дій інших людей.

Однак, феномен соціально-психологічної компетентності, саме як одного із механізмів економічної соціалізації молоді, досить мало досліджений та недостатньо розкритий на даному етапі змін та розвитку нашого суспільства.

Мета статті - дослідити соціально-психологічну компетентність як один із механізмів саме економічної соціалізації молоді у період системних змін.

Соціалізація молоді дуже важлива сьогодні для України, оскільки від її успішності залежить майбутнє українського суспільства. Як відмічає М. Пірен, молода людина - це особистість, а особистість - це результат соціального становлення індивіда шляхом подолання труднощів і накопичення власного життєвого досвіду [8]. Вроджена геніальність автоматично не гарантує того, що людина стане великою особистістю. Вирішальну роль відіграє соціальне середовище, в яке потрапляє людина після народження. Особистість - це поєднання індивідуальних особливостей і виконуваних нею соціальних функцій; особлива якість, отримана індивідом завдяки суспільним відносинам. Відповідно, між розвитком особистості і суспільством існує пряма залежність.

Значний внесок у розробку теорії соціалізації зробив американський соціолог Т. Парсон. Він концептуально пов'язує соціалізацію з процесом інтеграції індивіда у соціальну систему, яка відбувається шляхом інтерналізації, прийняття як власних загальноприйнятих норм і цінностей, у результаті чого слідування таким стандартам поведінки стає потребою індивіда, елементом його мотиваційної структури.

Р. Зозуляк-Случик у своїх напрацюваннях узагальнює та описує для студентів механізми практичної реалізації процесу соціалізації, де розкриває мезофактори та соціалізуючі макро- і мегафактори процесу соціалізації особистості [5].

Сучасна наука володіє значною кількістю концепцій соціалізації особистості, які були запропоновані різними галузями знань - і це не дивно, адже саме поняття настільки містке, що його сутність і зміст виходять за рамки однієї науки.

Включаючись у систему зв'язків і відносин економіки, людина виступає в ролі найважливішої детермінанти економічних процесів. Таким чином, актуалізується ще один методологічно важливий, суб'єктний акцент вивчення економічної соціалізації особистості й оволодіння нею відповідними

компетенціями. У нашій статті ми робимо акцент саме на соціально-психологічні компетенції, що за своїм змістом можуть виступати механізмами економічної соціалізації.

У сучасному суспільстві ставлення до соціалізації молоді бере початок з традиційного поняття, що описує процес і результати становлення, формування та розвитку особистості, який починається у дитинстві індивіда і триває протягом усього життя. Але і як процес, і як результат діалектичної взаємодії особистості і суспільства, входження, впровадження індивіда у суспільні структури відбувається через освоєння соціально необхідних якостей, набуття життєвих, комунікативних компетентностей, що можливо поєднати у загальні соціально-психологічні компетентності в процесі соціалізації особистості.

Розглядаючи компетентнісний підхід у системі вищої освіти, В.В. Пащенко відмітила у своїй статті, що основним постулатом визначає положення, що головним результатом освіти є не окремі знання, уміння та навички, а комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, які забезпечать особистості можливість успішної самореалізації в різних галузях життєдіяльності [7, с.145-150].

Постановка проблем соціалізації особистості викладена в працях І.С. Кона, Шкаратіна, І.К. Зубіашвілі, А.М. Коршунова, Ю.Н. Давидова, Н.М., Дембицької, О.В. Лавренко, І.Б. Роднянської, В.В. Москаленко, К. Г Мяло, Т.І. Мельничук, С. Н. Іконникової., Г. А.Чередниченко, В. Н. Шубкіна та ін. [2; 9].

З позиції структурного аналізу соціалізація розглядається нами як сукупність її компонентів: соціальної адаптації (процесу пристосування до змінених умов чи вимог), виховання (спеціально організовані, контрольовані впливи), стихійних впливів, індивідуалізації. Синергетичний підхід соціалізації (Г. Хакен, Е.С. Zeeman та ін.) зсовує центр уваги на вивчення систем відкритого типу, головними принципами існування яких є самоорганізація та саморегуляція, що здійснюються на основі постійної, відкритої та активної взаємодії цих систем з зовнішнім середовищем. Інтеграційний підхід дозволяє сформулювати положення, згідно з яким базисом психологічної компетентності

є біологічно обумовлені особливості, а надбудовою - соціально-психологічні характеристики індивіда (ідеали, цінності, вищі цілі), що узагальнюють життєву компетентність та допомагають особистості забезпечити ефективне входження в процес економічної соціалізації [2; 9].

Економічна соціалізація особистості міцно пов'язана із процесами її входження в економічну сферу суспільства. У зарубіжній та вітчизняній психологічній науці дослідження економічної соціалізації розпочалося відносно недавно. Вперше термін «економічна соціалізація» розглядається з позиції немарксистського підходу в процесі аналізу соціалізації у роботах С. Камінгс, Д.Тібл (1978 р.), Б. Стасі (1982 р.). У вітчизняній психології вивчення та дослідження економічної соціалізації студентської молоді розпочалися лише у 2000 році співробітниками лабораторії соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України у межах загальної проблеми та дослідження теми соціалізації учнівської та студентської молоді в умовах трансформації суспільства (Г. Авер'янова, Т. Говорун, Н. Дембицька, О. Лавренко, Г. Ложкін, В. Москаленко та інші) [2; 9].

Як ми відмічали вище, економічна соціалізація є також можливою при набутті життєвих компетентностей. На думку таких психологів як: О. Бодальов, О. Деркач, Ю. Кулюткін, Л. Орбан-Лембрик, М. Рибніков, О. Степанова, Г. Сухобська, Г. Білицька, Є. Варбан, Н. Глуханюк, Л. Сохань, Н. Шевченко, В. Ямницький та ін., життєва компетентність інтегрує в собі різні види компетентностей, які розкривають загальні здатності людини у тих чи інших сферах життєдіяльності. Зокрема значну роль грає саме життєва компетентність.

На думку психологів (О. Бодальов, О. Деркач, Ю. Кулюткін, Л. Орбан-Лембрик, М. Рибніков, О. Степанова, Г. Сухобська, Г. Білицька, Є. Варбан, Н. Глуханюк, Л. Сохань, Н. Шевченко, В. Ямницький та ін.), життєва компетентність інтегрує в собі різні види компетентностей, які розкривають загальні здатності людини у тих чи інших сферах життєдіяльності [3, с. 49].

І. Єрмаков визначив два основних блоки компетенцій, які утворюють життєву компетентність особистості – базові (особистісноцентровані) та похідні (суспільно-центровані) компетенції. Цей поділ також є досить умовним. Автор виходить з того, що у структурі життєвої компетентності можна виокремити базові елементи (наприклад, фізичні, когнітивні та моральні якості особистості), які, відповідно до сфери життєдіяльності, дозволяють утворювати похідні компетенції – трудову, технологічну, економічну, соціальну та психологічну. Звичайно, для цього до елементів базових компетенцій додаються досвід, знання, життєві цінності, досвід отриманий у сім'ї та духовні і матеріальні результати життєвих виборів [9]. Також вчений відмічає, що термін «компетентність» найчастіше використовують як синонім понять «поінформованість», «обізнаність», «авторитетність», він конкретизується щодо різних галузей. У перекладі з латинської слово *competens* означає «підходящий», «відповідний», «узгоджений» [3, с. 47; 4, с. 207].

Натомість Л. Сохань вважає, що життєва компетентність є складним системним поняттям, яке не зводиться ні до знань, ні до навичок, ні до якостей. Вона вбачає у цьому утворенні, передусім, здатність особистості вирішувати проблеми в усіх сферах життєдіяльності, виконувати життєві і соціальні ролі, що ґрунтуються на життєтворчих знаннях, уміннях і навичках, життєвих досягненнях. У структурі життєвої компетентності Л. Сохань виокремлює такі блоки життєвих здатностей: життєтворчі знання, уміння і навички (теоретичні, практичні, про світ та себе, норми поведінки); життєтворчі здатності (аналітичні, прогностичні, поведінкові); життєвий досвід (власний та інших); життєві досягнення (особисте щастя, соціальний статус, самореалізація) [4, с. 266].

Традиційно терміни «компетенція» і «компетентність» використовували для позначення таких явищ як розумові дії, процеси, функції, особистісні якості людини, мотиваційні тенденції, ціннісні орієнтації й ставлення особливості міжособистісної та конвенційної взаємодії, практичні вміння навички тощо. Тому можна відмітити, що соціально-психологічна компетентність складається

з великого числа компонентів, багато хто з яких відносно незалежний один від одного. Деякі компоненти відносяться переважно до когнітивної сфери, інші — до емоційної та ін., вони можуть замінювати один одного в якості складових ефективної поведінки особистості.

С. Кондратюк та В. Бутенко здійснили теоретичний аналіз наукових підходів до визначення поняття «компетентність»; висвітлили підходи до тлумачення конструкту «соціальна компетентність» та виявлення його компонентів, зокрема відмічають, посилаючись на О. Шишову, яка тлумачить визначену дефініцію як «відповідною інтеграцією знань, умінь і ставлень, які планомірно, цілеспрямовано та систематично розвиваються у процесі освітньої діяльності і забезпечують оптимальну адаптацію до школи» [6].

Отже, поняття «компетентність» можна певною мірою ототожнити з поняттям «професіоналізм» і школяра, і студента, і вже відповідного працівника, коли йдеться про предметну досконалість у будь-якій сфері людської діяльності.

Дещо спільне воно має із поняттям «життєва мудрість» як поєднання природного розуму, інтуїції та спостережливості, що надають здатності до розвитку соціального інтелекту, тобто адекватного розуміння психології та поведінки людей у різних соціально-психологічних ситуаціях.

У зарубіжних джерелах зустрічається тлумачення соціальних ролей з точки зору «компетентностей взаємодії» (interaction competencies). Так, М. Athay та J. Darley під компетентностями взаємодії розуміють здатності створення нових зразків виконання ролі шляхом реконструювання знайомих, набутих в практиці прикладів, що дає змогу діяти в специфічних змінах ситуацій взаємодії [2].

Серед базових компонентів розглядаються «здібності брати перспективу іншого» та уміння «самоконтролю», особливо у період пізньої юності. Тобто, оточення впливає на індивіда і/або наспільноту індивідів, які його вибірково сприймають, приймають, переробляють та у подальшому використовують у відповідності зі своїм внутрішнім світом, одночасно впливаючи на навколишнє

середовище. Цей механізм одночасної взаємодії називається активністю, яка адаптивна, та адаптує індивіда чи спільноту індивідів до цінностей іншої спільноти і стає основою соціальної діяльності, використовуючи концепцію реконтекстуалізації і, складаючись виключно у процесі соціалізації особистості, що досить є актуальним у період системних змін суспільства, особливо для молоді. Зазначена соціальна діяльність також може слугувати для розвитку соціально-психологічної компетентності, що формується на засвоєнні та адаптації цінностей іншої культури та сприяє вдалій економічній соціалізації у будь якому суспільстві [4].

Е. Teresa спираючись на концепцію реконтекстуалізації та теорії соціалізації, досліджує та описує, як корпоративні цінності були передані, реконтекстуалізовані та переглянуті в індійській дочірній компанії; як ці цінності були реалізовані через набір механізмів соціалізації та через отримані соціально-психологічні компетенції відповідних працівників, навіть без відповідних керівних структур [10].

Саме за умов системних змін суспільства від студентської молоді вимагається здатність швидко адаптуватися до нових ринкових реалій, так як у часи швидких соціальних змін спосіб життя людини починає не співпадати зі зразком поведінки, який традиційно вважався нормою і виникає масове відхилення від «норми».

Соціально-економічні зміни, розбудова соціально-орієнтованої економіки поставили перед українським суспільством завдання сформувати ринкову економічну культуру молоді, яка б сприяла здійсненню нею ефективної економічної діяльності й уможлиблювала б оцінювання даної діяльності з позиції не лише економічної доцільності, але й соціальної спрямованості та моральної цінності.

Соціалізація молоді у взаємодії з різними факторами і агентами відбувається за допомогою ряду «механізмів». Традиційний механізм соціалізації молоді являє собою засвоєння норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, які характерні для її сім'ї та найближчого соціального оточення.

Одним із перших психологічних механізмів соціалізації аналізував З. Фрейд, який розрізняв механізми підтвердження: виключення, імітації, заборони, заміщення (підстановки), ідентифікації.

Дж. Мід механізми соціалізації розкривав через сприйняття ролей. Прийняття ролі - це процес присвоєння ролі в іншій, незвичній ситуації взаємодії, а виконання ролі - фактичні дії або акти рольової поведінки. Усвідомлення «узагальненого іншого» відбувається через процеси прийняття й виконання ролі. У соціалізації ці процеси доповнюються навчанням ролей. Згідно з Парсонсом, індивід «вбирає» у себе суспільні цінності в процесі спілкування зі «значущими іншими», а соціалізація здійснюється за допомогою трьох основних механізмів:

а) пізнавальних механізмів (наслідування (імітація) і психічна ідентифікація);

б) захисних психічних механізмів, за допомогою яких приймаються рішення у тих випадках, коли між потребами особистості виникають конфлікти;

в) механізмів пристосування, які тісно пов'язані із захисними механізмами [2; 9].

М. Пірен відмічає про такі механізми: інституціональний, стилізований, міжособистісний.

Інституціональний механізм соціалізації функціонує в процесі взаємодії молоді з інститутами суспільства і різними організаціями. Слід мати на увазі, що засоби масової комунікації, як соціальний інститут, впливають на соціалізацію не тільки за допомогою трансляції конкретної інформації, але і через представлення зразків поведінки героїв книг, кінофільмів, телепередач.

Стилізований механізм соціалізації молоді діє у рамках конкретної субкультури. Під субкультурою розуміється комплекс морально-психологічних рис і поведінкових проявів, типових для людей конкретного віку чи конкретно професійного, культурного прошарку, який у цілому створює конкретний стиль поведінки та мислення тієї чи іншої вікової, професійної чи соціальної групи.

Міжособистісний механізм соціалізації функціонує в процесі взаємодії молоді людини із суб'єктивно значущими для неї особами, - ними можуть бути батьки, викладач, друг-одноліток [8; 9].

Отже, досить важливим є соціально-психологічна компетентність, адже завдяки навчанню особистість завжди перебуває у стані змін, а функціонування механізмів, зокрема адаптації й захисту, які контролюють ці зміни, забезпечують особистості відповідний стан рівноваги.

Економічна соціалізація особистості має багату психосоціальну природу, вона визначається впливом цілого спектру факторів. Суб'єкт і оточуюче середовище знаходяться у суперечливій єдності. Тому, хто береться досліджувати елементи оточуючого світу поза цієї єдності, не вдається виявити у них ті характеристики, які є доступними для сприйняття і значимі для конкретної людини або групи, визначаються неповторністю ціннісно-сислової і мотиваційно-потребової сфер індивідуального або групового суб'єкта. У свідомості суб'єкта умови середовища опосередковуються, трансформуються через власну систему життєвих принципів, сенсів, цінностей та ідеалів, норм і правил, що ним приймаються.

Авторський колектив дослідників Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, на чолі з В. Москапленко розглядає економічну соціалізацію як окрему модель (вид) соціалізації, особливості якої визначаються нормативно-ціннісною системою економічної інституції суспільства, що інтеріоризується індивідом. У результаті цього формується соціально-економічний тип особистості, який є, з одного боку, втіленням обов'язкових вимог до індивідів з боку соціально-економічної системи суспільства, а з іншого – реалізацією певних індивідуально-психологічних особливостей і можливостей індивіда, що він набуває через механізми соціалізації та соціально-психологічні компетенції [9].

Отже, частково проблема економічної соціалізації пов'язана з певною нормою, яка повинна визначатись з урахуванням набутих молоддю соціально-

психологічних компетенцій від чого і буде визначатиметься рівень економічної соціалізованості особистості.

Механізми соціалізації з позиції різних наук обґрунтовувалися шляхом висунування гіпотез і їх емпіричного підтвердження. Так, ще у ХІХ ст., коли соціальна психологія стала самостійною наукою, такі відомі соціальні психологи як Г.Тард, Г.Лебон, Е.Дюркгейм виявили закономірності прилучення людей до соціального досвіду – це: наслідування, переконання, навіювання, зараження. Ці механізми вони вважали для соціалізації основними. У подальшому вони уточнювалися і доповнювалися. Фахівці дійшли думки, що механізми соціалізації залежать від того, яка ідея у людини є домінуючою, провідною: вона хоче бути схожою на інших чи прагне до несхожості, чим керується у своєму виборі, що використовую [2].

З цієї позиції стає очевидним, що саме стратегічна мета, те, до чого прагне людина, і те, чого хоче досягти, визначає зміст і результат соціалізації, її механізми.

Якщо узагальнити відмічене, то можна стверджувати, що соціально-психологічні компетенції, що здобула особистість у продовж певного періоду життя (періоду соціалізації) можуть слугувати частково, як один із механізмів для економічної соціалізації молоді. Враховуючи зазначене вище, слід відмітити, що всі ці механізми можуть функціонувати при набутій соціально-психологічній компетенції молоді особистості особливо при її економічній соціалізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчаючи основні наукові підходи соціально-психологічної компетентності можна висунути гіпотезу, що набуті знання, сукупність спеціальних комунікативних, перцептивних та інтерактивних знань, які дають змогу індивіду орієнтуватися у соціальних ситуаціях, міжособистісних відносинах (взаємодія, відображення соціальних оцінок, регуляція поведінки тощо), приймати правильні рішення та досягати визначених цілей, можуть виступати механізмами соціалізації молоді, в тому числі й економічної.

Однак, на даному етапі виділені нами гіпотези, узагальнення і варіанти представлені лише умовно, тому що у сучасності високий темп розвитку суспільства, а невизначеність процесу змін робить будь-які типології та засади лише фрагментарним віддзеркаленням реальності. Здійснюючи теоретичний аналіз наявних досліджень можна відмітити, що дане питання не достатньо є розробленим.

Тому сучасні суспільні виклики вимагають удосконалення методології дослідження проблеми виокремлення та дослідження механізмів економічної соціалізації молоді через набуття ними відповідних компетенцій.

У перспективі є здійснити емпіричні дослідження для підтвердження висунутих гіпотез.

Список використаних джерел

1. Бакаленко О.А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*, 2018. № 58. С. 132-138. URL: <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2018-58-22>

2. Дембицька Н. (2020). Психологія економічної соціалізації школярів : Монографія / Н.М.Дембицька. – К.: Видавець Позднишев, 2020. – 385 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731735/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%B1%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0+.pdf

3. Демчук О. Класифікація поняття життєвої компетентності особистості та його детермінанти. *Europejskie Studia Humanistyczne: Państwo i Społeczeństwo (Poland) Issue 1 (II)*, 2019. С. 44 - 56. URL: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/969926.pdf>, <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2019.1-II.04.444>.

4. Життєва компетентність особистості: від теорій до практики : наук.-метод. посіб. / за ред. Л.В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г.М. Несен–Запоріжжя : Центріон, 2005. – 640 с.

5. Зозуляк-Случик Р.В. Основи соціалізації особистості: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти (освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»). 2-е вид., переробл., та доповн., Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 222 с. URL:

http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/12000/1/%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%A7%20%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91_%D0%97%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8F%D0%BA-%D0%A1%D0%BB%D1%83%D1%87%D0%B8%D0%BA.pdf

6. Кондратюк С.М., Бутенко В.Г. Особливості формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. № 12. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3209>

7. Пащенко В.В. Методологічні підходи щодо формування у майбутніх психологів компетентності створення командно-цільової мотивації для нових членів професійної групи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 205. С. 145-150. URL:

<https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1281>
<https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-205-145-150>

8. Пірен М., Ясенова А. Соціалізація молоді в українському суспільстві: стан, особливості становлення. *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. 2011. № 4. С. 267. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/658>

9. Соціально-психологічне забезпечення економічної соціалізації молоді: монографія / Н.М. Дембицька, І.К. Зубіашвілі, О.В. Лавренко, Т.І. Мельничук ; за ред. Н.М. Дембицької. – К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 346 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/712474/1/MONOGR-2018-Dembytska.pdf>

10. Teresa E., Anneliese Lee. The role of recontextualization and socialization practices in transferring corporate values from a small Norwegian IT company to an Indian subsidiary. *International Journal of Human Resource Management*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1080/09585192.2022.2119596>